

Zasnovana na obimnim istraživanjima i erudiciji, ova monografija sadrži samo najnužniji naučni aparat i noviju literaturu (nažalost samo na engleskom jeziku), što olakšava njeno korišćenje. Preglednog sadržaja, jasnog stila i sa dovoljnim brojem pouzdanih podataka, ona

je koristan priručnik studentima, stručnjacima, a i širem krugu čitalaca i dobar je izbor za predstavljanje ovog vrsnog istoričara domaćoj javnosti.

Ljubinka TRGOVČEVIĆ

R. Klog, *Istorija Grčke novog doba*, Clio, Beograd 2000, str. 282

Pisati danas o ovdašnjem nepoznavanju kulture i istorije najbližih balkanskih naroda znači trošiti reči i vreme na „opšta mesta”. Svaki rad stručnjaka, spremnih na suočavanje sa širom publikom, na tom polju, graniči se sa prosvetiteljskim poduhvatom. Negde između kulturne misije „u narodu”, i potrebe da se akademskim krugovima obezbede dobri priručnici za nastavu i „prva pomoć” u istraživanjima, beogradska izdavačka kuća *Klio* otvorila je za sebe jedno široko i skoro nedirnutu područje rada. Pored ostalog, *Klio* sistematski objavljuje monografije posvećene istoriji balkanskih i ne-balkanskih, slovenskih i neslovenskih naroda iz našeg najbližeg okruženja. U okviru biblioteke *Polis*, pod uredničkom brigom Smilje Marjanović-Dušanić, do sada su se pojavile knjige *Istorija Grčke novog doba* (Ričard Klog, 2000), *Albanci* (Peter Bartl, 2001) i *Istorija Balkana* (Stevan Pavlović, 2001); u pripremi je jedna istorija Osmanskog carstva, kao i istorije Bugara, Rumuna i Mađara.

Istorija Grčke novog doba prvi je celovit pregled istorije moderne Grčke na srpskom jeziku. Namijenjena je širem kru-

gu čitalaca, ali i stručnjacima kojima ova tema ne spada u područje užih istraživanja. To pokazuje već i pravi naslov knjige (*A Concise History of Greece*), njen nevelik obim i brojne i živopisne ilustracije, praćene opširnim komentarima. *Istorija Grčke novog doba*, međutim, potiče iz pera akademskog istoričara, Ričarda Kloga, trenutno jednog od vodećih zapadnih autoriteta za modernu grčku istoriju.

Priču o Grčkoj pisac započinje pro-pašću Vizantije i ulaskom pobedonosnih Osmanlija u Carigrad 1453, a okončava je sukobom Grčke i Turske oko malog egejskog ostrva Imije 1996. godine. Uvodni deo je sažet i sveden na osnovne podatke; sa izbijanjem grčke revolucije 1821. izlaganje postaje detaljnije, da bi, sa ulaskom u 20. vek, postalo i opširnije i produbljenije. Zahtev za sažetostu ipak je nametnuo autoru obavezu da strogo razdvoji bitno od nebitnog; izbor podataka, koji je morao da načini, jače naglašava njegova shvatanja i poglede na modernu grčku istoriju.

U središtu pažnje je politička istorija, sa povremenim zapažanjima o društvenim i kulturnim prilikama i promenama.

Zaokupljenost političkim događajima dovela je do toga da je, recimo, izbornim kretanjima i stranačkim odnosima snaga iz osamdesetih i devedesetih godina 20. veka poklonjena veća pažnja nego strukturi i promenama u grčkom društvu krajem 18. i početkom 19. veka koje, iako u strogoj smislu ne spadaju u temu knjige, dubinski umnogome određuju potonju istoriju grčke države. To je posledica Klogovih prethodnih istraživačkih interesovanja (vid. *Parties and Elections in Greece*, 1987), ali i njegove očigledne namere da, pre svega, osvetli grčku sadašnjicu. Želja za razumevanjem savremenih zbivanja učinila je i da je poslednjim dvama decenijama 20. veka posvećeno skoro tri puta više prostora nego grčkoj revoluciji od 1821. do 1829. godine. U tako zadatim okvirima, kompozicija knjige izvedena je dosledno, pregledno i precizno.

Vredi primetiti da Ričard Klog ume da istakne uticaj velikih evropskih država na grčku istoriju. On primećuje da je veoma često „tok događaja u Grčkoj bio određen interesima velikih sila, a ne onim što se zbivalo na terenu u zemlji” (str. 135), i uočava čestu prevlast spoljne nad unutrašnjom politikom u ukupnim zbivanjima koja su određivala sudbinu Grčke (str. 161). Drugi činilac koji Klog još upornije naglašava, jeste značaj dijaspore u grčkoj istoriji. I tu se on nalazi na području koje, očigledno, dobro poznaje (vid. *Anatolica: Studies in the Greek East in the 18th and 19th centuries* (1996); zbornik *The Greek Diaspora in the Twentieth Century* (1999)). On tvrdi da iseljavanje i „ksenitija” zadiru u „samu srž istorijskog iskustva Grka savremenog doba” (str. 9). Znatan deo pažnje Klog pos-

većuje složenim pitanjima identiteta carigradskih fanariota, kapadokijskih „karamanlija”, koji, u trenutku kada su proterani (1923), uglavnom više nisu govorili grčki, pontskih Grka, egipatskih Grka, grčkih iseljenika u SAD i u Australiji.

Fotografije, praćene opširnim pišćevim komentarima, iskorišćene su kao dragocen istorijski izvor. Neke od njih uvode nas u svet grčke dijaspore; druge su dramatične i potresne, kao ona snimljena sa američkog čamca koji se, 13. septembra 1923. godine udaljava od maloazijske obale, na kojoj se tiska preplašena gomila izbeglica, dok iza njih gori Smirna, i započinje pokolj oko 30.000 Grka i Jermena, ili ona iz februara 1943. godine, na kojoj se vide četiri mladića sa Davidovim zvezdama, pripadnika solunske jevrejske zajednice, koji će, zajedno sa oko 46.000 svojih sugrađana i sunarodnika uskoro pronaći smrt u Aušvicu. Zahvaljujući ilustracijama i fotografijama možemo da vidimo kako izgleda unutrašnjost atinskih kafana u 19. veku, kako pripadnici radnog bataljona pozdravljaju generala i diktatora Joanisa Metaksasa nacističkim pozdravom, ili kako izgledaju nasmejane i do zuba naoružane komunističke gerilke iz 1944. godine.

Istorija Grčke novog doba nudi podsticajan materijal za uporedno istraživanje prošlosti balkanskih naroda. Bezbrojne su prilike za poređenja između grčkog i srpskog „slučaja”. Takav je, na primer, proces sazrevanja uslova za izbijanje balkanskih nacionalnih revolucija: uloga lokalnih hajduka - klefta i armatola, ali i trgovačkog sloja u rasejanju, zadojenog idejama prosvetljenosti i nacionalizma; takav je i sukob, u okviru elite novo-

stvorene države, između „tradicionalista” i „Zapadnjaka”; pokroviteljstvo velikih sila nad vodećim političkim grupacijama i njihovo mešanje u unutrašnji politički život zemlje; premoderni mit o „plavokosom narodu” sa severa i brzo razočaranje u državnu politiku Rusije; stalna rastrzanost između zahteva za nacionalnim ujedinjenjem i usavršavanjem države; presudni značaj države kao glavnog modernizatora i kao poslodavca; uloga vojske u političkom životu, koja u prvoj deceniji 20. veka postaje skoro presudna; tipovi društava, naročito društvena mobilnost i otvorenost; autoritarni režimi uspostavljeni tridesetih godina 20. veka; suparnički pokreti otpora i presudan uticaj velikih sila u Drugom svetskom ratu. U svakom većem istorijskom događaju, počevši od srpskog i grčkog ustanka, preko Krimskog rata, Velike istočne krize i Prvog svetskog rata do Drugog svetskog rata, sudbine Srba i Grka bile su tesno povezane; čini se, međutim, da su od završetka Drugog svetskog rata, bar u ravni političke istorije, njihove istorije krenule drugačijim pravcima, da bi danas i Grcima i Srbima već izgledalo da žive u različitim istorijskim vremenima. Snažne i suparničke ličnosti Karamanlisa i Papandreua, bez obzira na različite istorijske okolnosti, ipak jesu bile izraz kontinuiteta sa vremenom Delijanisa i Trikupi-

sa; političke uloge koje su na sebe preuzimali arhiepiskop atinski Damaskin i arhiepiskop kiparski Makarios takođe su bile posledice dubljih kontinuiteta grčke i balkanske istorije. Slično se može reći čak i za vojnu diktaturu od 1967. do 1974. godine. U drugoj polovini 20. veka u Srbiji, međutim, takvih političkih kontinuiteta više nije bilo. Preokret iz 1945. zaista je doneo duboke političke, socijalne i kulturne promene, koje se nisu iscrpljivale samo činjenicom da su od tada Srbi imali samo jednog vođu i samo jednu stranku.

Knjiga je opremljena opsežnim podacima, što je čini praktičnom i pogodnom za priručničko korišćenje. Tu su biografije značajnijih ličnosti, genealoško stablo grčkih kraljeva, spisak predsednika republike, tabele sa podacima o strukturi stanovništva Grčke u 19. i 20. veku, izbornim rezultatima od 1952. do 1990, grafičkim pregledom ideoloških i organizacionih veza između političkih grupa i stranaka. Sledi hronologija (od 1453. do 1996), bibliografija, indeks i pogovor Milana Ristovića. Inventivnost i jezička umešnost prevodioca, Nebojše Porčića, zaslužuju svaku pohvalu.

Miloš KOVIĆ